

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Cristian BĂHNĂREANU

RESURSELE ENERGETICE ȘI MEDIUL DE SECURITATE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2006

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂHNĂREANU, CRISTIAN**

**Resursele energetice și mediul de securitate la
începutul secolului XXI /Cristian Băhnăreanu.- București:
Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006
ISBN (10) 973-663-414-0; ISBN (13) 978-973-663-414-7**

355.45

620.9

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt
rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS
- Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorului

ISBN (10) 973-663-414-0
ISBN (13) 978-973-663-414-7

CUPRINS

Argument	5
1. Securitate. Mediul de securitate	7
1.1. <i>Principalele tendințe în mediul de securitate actual</i>	9
1.2. <i>Vechile și noile provocări și amenințări</i>	14
2. Resursele energetice	23
2.1. <i>Distribuția geografică</i>	25
2.2. <i>Marii producători și exportatori</i>	27
2.3. <i>Consumatorii și importatorii majori</i>	29
2.4. <i>Rețele și conducte de transport</i>	30
2.5. <i>Marile companii în domeniul energetic</i>	32
2.6. <i>Fluctuația prețurilor</i>	33
3. Securizarea (re)surselor	35
3.1. <i>Securitatea energetică</i>	35
3.2. <i>Disputele energetice</i>	36
3.3. <i>Criza gazului</i>	39
Concluzii și propuneri	42

Argument

Sfârșitul Războiului Rece a modificat, fără îndoială, balanța de putere mondială. Odată cu prăbușirea comunismului s-a simțit nevoia de schimbare a lumii, devenind tot mai pregnantă aspirația spre instituirea și consolidarea unei noi ordini internaționale democratice în sistemul relațiilor politice și economice dintre țări și popoare. Vechile probleme ale lumii contemporane, precum creșterea demografică necontrolată în unele regiuni și îmbătrânirea dramatică a populației în altele, reducerea rezervelor de apă, hrană și resurse energetice, degradarea mediului etc., s-au acutizat și au efecte nebănuite.

În plus, altele noi și-au făcut apariția: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, crima organizată. Intensificarea conflictelor locale și regionale, determinate, în principal, de cauze de natură etnică, religioasă, teritorială sau ideologică, dar cu un puternic substrat economic, au impus dezvoltarea și perpetuarea mijloacelor non-militare de soluționare, instrumentul militar constituind ultima măsură dorită.

Globalizarea transcende toate aceste caracteristici ale lumii moderne. Fenomenul favorizează atât creșterea economică și dezvoltarea, prin integrarea economiilor lumii, cât și aspecte mai puțin dorite, precum accentuarea decalajelor economice și a sărăciei în unele zone, migrația ilegală, mondializarea criminalității etc. Sporirea gradului de interdependență și interacțiune în plan economic, tehnologic, cultural și politic determină o evoluție similară și în planul securității, cu implicații importante în domeniul creșterii stabilității relațiilor internaționale.

În prezent, puterea tehnologică, forța economică a statelor și grupărilor de state au trecut pe primul plan, stabilind regulile unei competiții ce face tot mai puțin apel la războiul clasic. Astfel, securitatea nu mai poate fi analizată doar în termeni tradiționali, ci trebuie abordată pe multiplele ei dimensiuni de manifestare: politică, socială, economică, militară și ecologică.

În studiul de față, vom face o caracterizare succintă a mediului de securitate actual și o delimitare a principalelor provocări ce preocupă astăzi comunitatea internațională și a modului cum acestea afectează securitatea, stabilitatea, prosperitatea și pacea lumii contemporane.

Totodată, vom încerca o analiză a rolului pe care îl joacă resursele energetice, în principal petrolul și gazele naturale, în crizele și conflictele începutului de mileniu, ținând cont de jocul intereselor actorilor implicați în această „goană după aurul negru”. Credem că un astfel de studiu reprezintă un demers util pentru a înțelege mediul de securitate actual și provocările cărora statele trebuie să fie pregătite să le răspundă.

Capitolul 1 SECURITATE. MEDIUL DE SECURITATE

În opinia noastră, mediul de securitate este o realitate reprezentată de ansamblul condițiilor, proceselor și fenomenelor politice, diplomatice, economice, sociale, culturale, militare, ecologice și informaționale, interne și internaționale, care condiționează nivelul de protecție a individului, comunității, statului, zonei, regiunii ș.a.m.d., pe timpul promovării propriilor interese ale acestora. Datorită structurii sale complexe și a dependenței evoluției sale de o multitudine de factori aleatori, mediul de securitate necesită adaptarea criteriilor clasice de analiză a securității.

Mediul actual de securitate este marcat de modificări profunde în principalele domenii ale vieții sociale. Războiul Rece s-a sfârșit, Uniunea Sovietică și Iugoslavia s-au dezmembrat, Germania s-a reunificat, NATO și Uniunea Europeană s-au extins spre Est. De asemenea, UE își consolidează statutul de actor mondial, la rivalitate cu SUA, Federația Rusă și-a redus influența politico-militară, China și India aspiră la rangul de „superputeri politico-economice”. Pe de o parte, vechi actori își reduc ponderea sau dispar de pe scena internațională, iar pe de altă parte alți actori de tip statal, sisteme integrate economico-politice și militare, corporații și ONG-uri transnaționale, organizații regionale, continentale și globale își dispută și împart „prima scenă a lumii”.

De altfel, ordinea mondială, instituită după încheierea celei mai devastatoare conflagrații din istoria omenirii, s-a întemeiat, din punct de vedere politic, pe logica înfruntării dintre capitalismul liberal, condus de SUA, și socialismul colectivizat, condus de URSS. Timp de aproape 45 de ani, cele două părți au făcut toate eforturile pentru a-și asigura supremația militară, politică și economică. Încetarea Războiului Rece a însemnat nu numai sfârșitul vechilor ideologii, care

împărțeau lumea în două blocuri, ci și deschiderea comerțului internațional, toate statele declarându-și apartenența la circuitele economiei globale. Prin urmare, după sfârșitul perioadei bipolare, mediul de securitate a devenit mult mai fluid, complex și volatil, iar modificările de orice natură produse într-o parte a lumii se propagă cu efecte pozitive sau negative în altă parte a mapamondului. „Secolul extremelor”¹ a trecut, făcând loc unei perioade în care războiul și violența sunt în principiu respinse ca modalități de soluționare a tensiunilor și crizelor lumii de astăzi.

În ultimii ani, globalizarea a înregistrat progrese notabile, s-au amplificat revoluțiile în tehnologie și științele viitorului, exploatarea spațiului cosmic și a mediului informațional s-au extins, armele au devenit tot mai puternice și mai „inteligente” etc. Cunoașterea avansează în ritmuri „amenințătoare”, cunoștințele se difuzează rapid și pe spații extinse, evenimentele se înlănțuiesc „amețitor” și „derutant”, iar ritmul istoriei s-a accelerat considerabil. Societățile tradiționale pre-industriale, economiile naționale și regionale, mentalitățile și comportamentele sociale se remodelează, „civilizațiile se întrepătrund și confruntă”, totul pare a se mișca inexorabil pe traiectoria „statului global”.

La început de mileniu III este foarte clar că o nouă lume se naște, o lume mult mai „bogată”, caracterizată prin aspirația către mai multă libertate, un standard și o speranță de viață crescute, o lume a păcii, stabilității și cooperării. Valorile democrației, securității internaționale și drepturilor omului reprezintă fundamentul pe care ar trebui să se clădească lumea viitorului. Însă, secolul XXI a adus, pe lângă speranțe mai mari, și o serie de noi riscuri și amenințări, mai ales non-militare, ce transcend granițele naționale și necesită, pentru contracararea lor, în special măsuri non-militare complexe.

¹ Hobsbawm, Eric, *Secolul extremelor*, Editura Lider, București, 2002.

1.1. Principalele tendințe în mediul de securitate actual

Asupra caracteristicilor actualului sistem internațional contemporan s-au exprimat mai multe puncte de vedere. Unele curente de opinie susțin că ne aflăm într-o epocă de **predominare a SUA** sau de **unipolaritate**, deoarece acestea au reușit să îmbine cel mai eficient componentele puterii, capacitățile politice cu cele militare, economice și cu influența culturală.

Este adevărat că SUA rămân principala putere economică a lumii (PIB-ul atingând în 2005 circa 12.452 mld. USD²) și sunt principalul beneficiar al „revoluției informatice”, globalizării și a noii economii. Din punct de vedere militar, Washingtonul deține cel mai impresionant arsenal militar alimentat și de un buget anual de peste 416,2 mld. USD³. Forțele armate americane sunt dispuse pe toate continentele, în peste 60 de state. Administrația George W. Bush se consideră, în mod oficial, angajată, alături de aliații săi, într-un adevărat „război împotriva terorismului internațional”. Concomitent, America domină și din punct de vedere științific și tehnologic, iar produsele culturale și transnaționalele sale sunt prezente la nivel global.

Cu toate acestea, după anii 1989-1990, asistăm și la coagularea altor centre de putere, regionale sau mai mult decât regionale, dar care se confruntă cu numeroase probleme, mai ales economice:

- Uniunea Europeană a devenit cel de-al doilea actor al economiei mondiale și se consideră o „putere civilă”. Totuși, UE se confruntă încă cu dificultățile integrării, creștere economică lentă, șomaj structural etc.;

- Federația Rusă rămâne cea de-a doua putere nuclear-

² International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, September 2005.

³ The Center for Strategic and Budgetary Assessments (CSBA), *Analysis of the FY 2005 final defense budget*, www.csbaonline.org.

militară și o superputere energetică. În prezent, se află într-un proces de stabilizare, deși depinde în mare măsură de cooperarea cu Occidentul;

- China și India cunosc o dezvoltare economică vertiginoasă și au un potențial uman impresionant, de aproape 3 miliarde de oameni;

- Japonia suferă încă datorită ritmului scăzut de revigorare economică, după recesiunea din anii '90.

Puterea de care dispune permite Washingtonului să se implice și să influențeze toate marile probleme ale lumii contemporane, fie printr-o abordare directă, fie prin intermediul organizațiilor internaționale de securitate sau economico-financiare.

De altfel, forța SUA rămâne încă o condiție a stabilității și securității în lumea de azi, în măsură să dinamizeze procesele de mondializare, liberalizare și democratizare a lumii. Totuși, criza programului nuclear iranian probează că, în momentul de față, nici măcar SUA nu pot rezolva în mod unilateral o amenințare potențială la adresa securității internaționale. Soluții specifice anilor '90 (Iugoslavia, Irak) nu par a mai fi posibile. De aceea, accentul cade tot mai evident pe „concertul internațional” al principalelor puteri, în cadrul ONU.

Extinderea securității și democrației constituie o altă caracteristică a mediului internațional al lumii contemporane. Anul 2004 a cunoscut două procese paralele, dar interdependente, de extindere a celor mai importante organizații internaționale – NATO și Uniunea Europeană –, procese considerate complementare pentru asigurarea în sens larg a securității. Concepute în prima parte a ultimului deceniu, acestea și-au propus, ca principale obiective stabilizarea și democratizarea Europei Central-Estice și de Sud-Est, în care Alianța gestionează problemele de securitate, iar Uniunea răspunde de dezvoltarea economică.

Statele Unite au promovat lărgirea NATO pentru a

preveni apariția de noi amenințări de securitate în regiune, a consolidat Alianța și a garantat pe termen lung câștigurile obținute în 1989, inclusiv în fața unei potențiale „renașteri imperiale” în Federația Rusă. După 11 septembrie 2001, s-au adăugat și necesitățile combaterii terorismului, a proliferării armamentului nuclear și de „proiectare a puterii” în „marele arc de criză”.

Europenii au sprijinit politica americană, printre altele și de teama reluării tradiționalei competiții pentru securitate, care ar fi putut afecta și vestul continentului. Extinderea UE are la bază atât motive geopolitice, cât și economice: consolidarea regimurilor liberale din Est, întărirea puterii și influenței Germaniei, interesul britanic de a echilibra Parisul și Berlinul, aspirațiile Franței de a crea un mare actor internațional, mărirea spațiului geografic, a populației și a pieței interne comunitare.

Pentru fostele state comuniste, dubla integrare reprezintă și reprezintă „revenirea în Europa”, mai concret, stabilizare politică, protecție în fața temerilor create de politica oscilantă a Moscovei și bunăstare economică. De asemenea, dubla extindere a atras și va atrage ambele structuri – NATO și UE – spre „Marele Orient” și spre Federația Rusă.

Simultan cu procesul de extindere, factorii de decizie de la Washington au dezvoltat Proiectul „Marelui Orient Mijlociu”, pe baza ideilor prezentate de președintele George W. Bush într-un discurs ținut la Washington, la 6 noiembrie 2003⁴. Acesta prevedea democratizarea regiunii, prin implicarea statelor G8⁵ în stabilirea instituțiilor electorale, sprijinirea financiară a societății civile liberale, „buna guvernare” și cooperarea economică. Inițiativa americană a fost, însă,

⁴ *President Bush Discusses Freedom in Iraq and Middle East*, Remarks by the President at the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy, United States Chamber of Commerce, Washington, D.C., www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html.

⁵ SUA, Rusia, Japonia, Marea Britanie, Germania, Franța, Italia, Canada.

criticată de Liga Arabă și de către statele UE, care promovează democratizarea „din proprie voință” a Marelui Orient. Federația Rusă consideră că, în societățile arabe tribale, o democratizare rapidă ar produce anarhie și terorism.

Cu toate acestea, anumite progrese ale democratizării mediului politic se înregistrează în Kuweit, Bahrein, Qatar, Arabia Saudită. Washingtonul consideră, de altfel, regiunea drept un „poligon al experimentării democrației în lumea musulmană”. „Experiențe democratice” remarcabile se desfășoară în Afganistan și, mai cu seamă, în Irak. În ultimul caz, formula de democrație cu respectarea tradițiilor religioase și laice concurează „democrația islamică” din Iran. Este însă prematur să emitem concluzii ferme asupra evoluțiilor politice din ambele state.

După cum se susține și în proiectul noii Strategii de Securitate Națională a României, **globalizarea** este principalul fenomen care influențează mediul de securitate contemporan, creând atât oportunități, cât și noi riscuri și amenințări⁶. Globalizarea favorizează atât competiția/cooperarea pentru putere, cât și lupta pentru resurse, rute de transport și piețe de desfacere. Fenomenul globalizării a accelerat integrarea economică, tehnologică, culturală și politică, alături de guvernare democratică, economie de piață, respectarea drepturilor omului, dinamism economic și revoluția comunicațiilor⁷. De asemenea, ea a sporit și amplificat complexitatea relațiilor și interdependențelor economice dintre state, dar și dintre economiile naționale și cea globală.

Astăzi, se poate vorbi despre schimbul global rapid și masiv, ce nu are precedent, a unor elemente-cheie: bunuri și servicii, capital, resurse umane, idei și informații. Revoluția IT

⁶ *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2006, p.7, www.presidency.ro/dsdp/docs/phpMQabHR.pdf.

⁷ Popa, Vasile, *Implicațiile globalizării asupra securității naționale*, Editura U.N.Ap., București, 2005, p. 9.

a constituit instrumentul realizării acestui proces. SUA, Europa (incluzând Europa Centrală și de Est și Rusia), Japonia, părți ale Asiei de Est (inclusiv China), Australia și Noua Zeelandă au fost absorbite de globalizare, în timp ce zonele rurale ale Asiei, Americii Latine și Africa au fost marginalizate.

Schimbul rapid de bunuri și servicii a fost realizat datorită dezvoltării rețelelor mondiale de transport, logistică și sisteme IT, dar și renunțării la comerțul reglementat de aranjamentele GATT sau ale Organizației Mondiale a Comerțului. Specialiștii prognozează intensificarea procesului de liberalizare, deși țările în curs de dezvoltare doresc o abordare mai echitabilă a acestuia. Transferul rapid de capital – atât în termeni de investiții, cât și de capital speculativ – își are rădăcinile în dezvoltarea liberalismului financiar la scară mondială. Mai mult, datorită IT-ului, nu este nevoie de deplasarea fizică a capitalului în jurul lumii, astfel că interdependența piețelor de acțiuni și de capital a determinat accelerarea, fluidizarea și imposibilitatea de a controla în totalitate circulația fluxurilor de capital, ceea ce adesea s-a dovedit a fi în detrimentul țărilor în curs de dezvoltare.

De asemenea, circulația informațiilor a devenit atât de rapidă, încât toți suntem acum atrași într-un „ocean” informațional. Fluxurile informaționale asigură o mai mare transparență și sporesc fluxurile de bunuri, servicii și capital în lume. Fluxul de resurse umane a fost singurul element care a opus un oarecare grad de rezistență globalizării, deși „experții” traversează lumea în lung și în lat în căutarea unei mai bune valorizări a creațiilor lor. Totuși, mișcarea nivelurilor inferioare ale societății este strict monitorizată, în special în sensul de la țările în curs de dezvoltare spre cele dezvoltate. În consecință, nu va exista un flux liber de capital uman atâta vreme cât lumea rămâne divizată între „globalizați” și „marginalizați”.

Nu în ultimul rând, accentuarea globalizării a dus și la creșterea gradului de interdependență și interacțiune în planul

securității, ceea ce are efecte benefice în domeniul sporirii stabilității în sfera relațiilor internaționale. Mai mult, globalizarea surselor de amenințare la adresa securității internaționale a impus o globalizare a instituțiilor, mecanismelor și instrumentelor de acțiune împotriva lor.

1.2. Vechile și noile provocări și amenințări

Nordul și Sudul par a avea viziuni diferite asupra provocărilor la adresa securității – unul preocupat de terorism și armele de distrugere în masă, celălalt de problemele grave ale sărăciei și subdezvoltării. Noile amenințări ale lumii moderne, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea, cele privind mediul ș.a.m.d., alături de fizionomia noilor conflicte, precum disputele etnice, războiul de gherilă sau alte conflicte de intensitate scăzută, au determinat schimbări ale organizării și structurii forțelor, modului de acțiune, tehnicii și mijloacelor de luptă.

La nivelul comunității internaționale s-au cristalizat, în general, puncte de vedere comune sau similare asupra principalelor vulnerabilități ale lumii de astăzi și asupra unor factori de insecuritate majori. Persistă deosebiri, unele marcante, în privința importanței unor categorii de amenințări și a modalităților de contracarare a acestora.

Raportul Națiunilor Unite intitulat „O lume mai sigură: Responsabilitatea noastră comună”⁸ consideră că există o serie de amenințări care vizează atât statele puternice, cât și cele mai slabe: terorismul internațional; proliferarea armelor de distrugere în masă; conflictele interetnice și interreligioase; rețelele crimei organizate; problemele privind mediul; adâncirea periculoasă a decalajelor de dezvoltare dintre Nord și Sud.

⁸ Report of the Secretary General's High Level Panel on Threats, Challenges and Change, *A more secure world: Our shared responsibility*, United Nations, 2004, p. 23.

Desigur că s-au exprimat și alte puncte de vedere referitoare la amenințările la adresa securității internaționale. Există specialiști care trec în categoria amenințărilor globale și: creșterea demografică accelerată; scăparea de sub control a progreselor științei și tehnologiei; globalizarea economică, culturală și politică, îndeosebi aspectele sale conflictuale (competiția pentru piețe, resurse energetice și de materii prime); proasta guvernare; „ciocnirea civilizațiilor” etc. Factorii de insecuritate ai începutului de secol XXI sunt rezultatul unui ansamblu variat și complex de efecte politice, economice, sociale, militare, ecologice ce reflectă dinamicile procesului de globalizare.

Terorismul internațional

Terorismul reprezintă o amenințare strategică, nu doar pentru Statele Unite ale Americii și țările Uniunii Europene, ci și pentru Rusia, China, India și pentru foarte multe țări, inclusiv România. După atacurile din 11 septembrie 2001, lumea a intrat în epoca terorismului, manifestat sub toate formele, ce amenință pacea și securitatea a milioane de oameni. Posibilitatea unui atac terorist implicând arme de distrugere în masă sau explozibili rămâne cât se poate de reală. Ultimele atentate soldate cu sute de victime – Turcia (noiembrie 2003), Spania (martie 2004), Marea Britanie (iulie 2005), India (iulie 2006) și numeroasele atacuri din Irak – demonstrează că lupta împotriva acestui flagel al lumii moderne trebuie intensificată, iar cooperarea între statele amenințate și între acestea și organizațiile de securitate trebuie să fie mult mai eficientă. Campania declanșată de SUA împotriva terorismului internațional a coagulat întreaga comunitate internațională, rivalii de altădată fiind acum parteneri în această luptă fără precedent.

Asociat îndeosebi fundamentalismului islamic, terorismul internațional și-a lărgit considerabil spațiul de acțiune, din Cecenia în Asia Centrală, din Peninsula Arabică în Pakistan,

India, Thailanda, Malaiezia, Indonezia, Filipine, Australia și chiar în unele zone locuite de musulmanii uiguri din China.

În ultimul timp, se remarcă o proliferare a mesajului global al terorismului și o reorientare a acțiunilor teroriste de la țintele guvernamentale, diplomatice și militare spre țintele civile ușoare, precum bănci, hoteluri, trenuri, lăcașe de cult, ce au o puternică încărcătură simbolică și asigură un mare număr de victime. Acțiunile de acest fel determină presiuni din partea opiniei publice naționale asupra factorilor decizionali, în sensul acceptării solicitărilor rebelilor. Un exemplu concludent este dat de atacurile teroriste de la Madrid, din 11 martie 2004, în urma cărora noul guvern socialist spaniol a hotărât retragerea imediată a contingentelor din Irak.

Prevenirea și combaterea terorismului necesită întărirea sistematică a coordonării, consultării și cooperării internaționale și măsuri bazate pe un consens multilateral eficient al statelor, având ca fundament prevederile dreptului internațional în domeniu.

Proliferarea armelor de distrugere în masă

Armele de distrugere în masă (ADM) reprezintă o amenințare de maximă importanță la adresa păcii și stabilității internaționale, un pericol de primă mărime chiar pentru existența civilizației umane. În ansamblul sistemelor de distrugere în masă, armamentul nuclear își păstrează, pe mai departe, poziția de prim rang, constituind instrumentul capabil să realizeze cea mai rapidă, masivă și radicală anihilare a „forței vii și tehnicii militare”.

Proliferarea ADM cunoaște în vremurile recente o dublă determinare. Prima se referă la exportul ilegal de către un stat a unor echipamente, tehnologii, materii prime, licențe referitoare la producerea de arme nucleare, biologice, chimice sau rachete balistice. Cea de-a doua privește eforturile unui stat de a cerceta, dezvolta, produce și testa aceste arme, experiențe

desfășurate cel mai ades în cel mai mare secret⁹. Mai mult, din ce în ce mai multe state și grupuri teroriste au acces la armele atomice, biologice și chimice, precum și la tehnologia rachetelor balistice.

Această dublă determinare a impus revizuirea tratatelor și acordurilor internaționale în domeniul ADM și mai ales a Tratatului de Neproliferare Nucleară. Totuși, unii experți în relații internaționale și politică externă susțin că probabilitatea unui război și a amenințării cu un război nuclear a fost mult redusă la începutul secolului XXI. Ei argumentează prin faptul că globalizarea va întări și mai mult interdependența economică între state.

Posibila dezvoltare a unui pol nuclear în Asia (China, India, Pakistan, Coreea de Nord, Iran) nu este pe placul Occidentului, în special al SUA. În prezent, „problemele nucleare” care preocupă comunitatea internațională sunt Coreea de Nord și Iranul, din fosta „axă a răului”. Continuarea acestor programe ar putea transforma regiunile respective într-o sursă permanentă de tensiuni și insecuritate.

Armele de distrugere în masă constituie un domeniu de mare preocupare, în special în relația acestuia cu terorismul, care poate fi combătut adecvat numai prin coordonarea eforturilor tuturor părților implicate pentru consolidarea și respectarea legislației internaționale privind ADM.

Conflictele interetnice și interreligioase

Astfel de conflicte sunt determinate, în principal, de condițiile economice precare și proliferarea criminalității transfrontaliere, de pretenții teritoriale reciproce, clivaje etnice sau religioase, balanța forțelor celor două părți, presiuni externe etc. Conflicte și dispute precum cele dintre Israel și Palestina, dintre India și Pakistan, problema kosovară, Cecenia, cele

⁹ Vezi subcapitolul „Proliferarea armelor de nimicire în masă” din lucrarea lui Cosma, Mircea, *De la geopolitică la geostrategie*, Editura Academiei Trupelor Terestre, Sibiu, f.a.

înghețate din Transnistria, Osetia de Sud, Nagorno-Karabah etc. formează un adevărat „complex de insecuritate” și constituie profunde surse de neliniște, atât în plan regional, cât și internațional.

În ultimul timp, tensiunile și conflictele interetnice și interreligioase s-au intensificat, însă, și în alte regiuni. Pe continentul african, ciocnirile armate, epurărilor etnice, masacrele sunt la ordinea zilei în Sudan (Darfur), R. P. D. Congo, Coasta de Fildeș etc. Situația se complică, atât din cauza puternicelor adversități intertribale, cât și a amestecului unor puteri dezvoltate, angrenate în competiția pentru resurse energetice și de materii prime. Asemenea tensiuni și conflicte, unele istorice, se înregistrează în Afganistan, Pakistan (între baluci, punjabi, sind), în provincia Kashmir, în India (între musulmani și hindu), în Sri Lanka (revolta tamililor), Indonezia (provincia Aceh), Thailanda (acțiunile minorității musulmane) etc. În America Centrală și de Sud, gherilele de stânga acționează încă în Columbia, Peru, Honduras, El Salvador, Guatemala. În unele cazuri, lupta armată împotriva autorităților exprimă și revolte ale populației de amerindieni, supusă marginalizării sociale și politice. Altele, gherilele rurale acționează în legătură chiar cu cultivatorii de coca și cu traficanții de droguri (America de Sud, Birmania, Bangladesh, Afganistan etc.).

Potrivit ultimului studiu realizat de Centrul pentru Informații de Apărare¹⁰, la începutul anului 2006 se înregistrează 15 conflicte armate majore și 23 de „focare”, având la bază cauze de natură etnică, religioasă, teritorială sau ideologică. Soluționarea acestor conflicte trebuie să constituie o prioritate a tuturor statelor implicate, o rezolvare reală necesitând, bineînțeles, implicarea comunității internaționale.

¹⁰ Smith, Daniel, *World at War*, în „The Defense Monitor”, vol. XXXV, nr. 3, May/June 2006, Center for Defense Information.

Crima organizată

Crima organizată este apreciată ca fenomen rezidual al procesului de globalizare, ce speculează oportunitățile oferite de permeabilitatea frontierelor și de revoluția în domeniul comunicațiilor, pentru a crește abilitatea rețelelor proprii¹¹, a prolifera acțiunile acestora și a le consolida poziția în diferite state.

Acțiunile rețelelor de crimă organizată privesc contrabanda cu droguri, traficul cu ființe umane și armament, infracțiunile financiare. Asistăm la o așa-numită „internaționalizare” a violenței și crimei organizate la nivelul diferitelor societăți, state și națiuni, prin apariția și proliferarea unor noi tipuri de delictе și crime comise prin violență și corupție, cu scopul de a inspira frica, spaima și groaza în rândul opiniei publice, și care aduc atingere drepturilor și libertăților individului.

Principalele tendințe¹² care definesc evoluția fenomenului criminalității organizate în secolul XXI sunt: amplificarea și diversificarea fenomenului infracțional transfrontalier, dobândirea unui caracter tot mai bine organizat, conspirat și internaționalizat; specularea abilă a legislației existente; conexarea unor infracțiuni aducătoare de mari venituri cu alte infracțiuni violente (acțiuni teroriste, destabilizatoare) etc.

Securitatea internațională este din ce în ce mai mult afectată de controlul pe care crima organizată îl exercită asupra tot mai multor teritorii și piețe interne și externe, ceea ce impune o abordare preventivă, sistematică, coordonată a problematicii securității globale, a armonizării politicilor statale și internaționale de combatere a acestei amenințări majore, a

¹¹ Hedeșiu, Emil, *Crima organizată transfrontalieră – sursă de risc cu implicații asupra securității naționale a României*, în „Surse de instabilitate la nivel global și regional. Implicații pentru România”, Editura UNAP, București, 2004, p. 124.

¹² Guvernul României, Hotărârea nr. 471 din 01/04/2004 pentru aprobarea *Strategiei naționale de management integrat al frontierei de stat a României în perioada 2004-2006*, în Monitorul Oficial nr. 325 din 15 aprilie 2004.

întăririi actualelor instituții și mecanisme de acțiune globală.

Problemele privind mediul

Asemenea amenințări vor putea fi percepute la valoarea lor reală abia în anii următori, când zone mari din Terra vor ajunge de nelocuit¹³. Tendința actuală de deteriorare a mediului, cel puțin în țările industrializate, constituie o agresiune majoră împotriva sistemelor ecologice esențiale, încât, continuând, ea va distruge capacitatea biogeocenozei de a menține societatea umană pe o treaptă acceptabilă de civilizație.

Aspectele ecologice ce afectează securitatea reprezintă o largă paletă de factori de natură diversă și de o mare complexitate¹⁴, precum: schimbarea climei; pierderea biodiversității; distrugerea pădurilor; deșertificarea; distrugerea stratului de ozon; diverse forme de poluare; reducerea, raritatea și distribuția inegală a resurselor naturale; gestionarea dezastrelor (nucleare, chimice); războaiele ce produc pierderi ecologice etc. Consecințele acestora sau ale combinării lor sunt greu de prevăzut.

Degradarea mediului reprezintă un factor „ascuns” crucial și, posibil, fatal al funcționării sistemului economic. Aspectul economic este clar: spre deosebire de tehnica obișnuită, tehnica antipoluantă nu sporește valoarea producției de bunuri vandabile. Așadar, există un conflict fundamental între combaterea poluării și continua maximizare a productivității. Criza mediului ambiant ne arată limpede că, pentru a păstra nealterat actualul ecosistem, trebuie să așezăm considerentele ecologice deasupra celor economice și politice.

Decalajele de dezvoltare

Globalizarea tot mai accentuată a economiei a dus inevitabil la adâncirea disparităților economice între regiunile

¹³ Alexandrescu, Grigore, *Amenințări la adresa securității*, Editura U.N.Ap., București, 2004, p. 19.

¹⁴ Sarcinschi, Alexandra, *Dimensiunile non-militare ale securității*, Editura U.N.Ap., București, 2004, p. 34.

lumii – statele/uniunile de state bogate devin tot mai bogate (SUA, UE, Japonia, China), iar zonele în curs de dezvoltare sau subdezvoltate devin tot mai sărace (Africa, Asia de Est și de Sud-Est). Sărăcia extremă, crizele financiare și de resurse energetice, presiunile exercitate de statele dezvoltate și marile organizații economice asupra zonelor mai puțin dezvoltate sau instabile economic se constituie în tot atâtea amenințări la adresa securității zonale și internaționale.

Creșterea dominației economice a unor state sau organizații/corporații multinaționale aduce în discuție problema sărăciei persistente și de mare amploare din unele regiuni. Problemele demografice (creșterea populației/consumului în raport cu resursele planetei, condițiile insalubre de trai și răspândirea bolilor infecțioase, urbanizarea irațională etc.), problemele legate de hrană (sărăcia, foamea, consumul în exces, degradarea terenurilor cultivabile și a resurselor de apă etc.), problemele economice (menținerea unor modele nesustenabile de producție, instabilitate socială legată de existența lipsurilor și a distribuției inegale a resurselor etc.) constituie un ansamblu de factori ce împiedică procesul de dezvoltare a zonelor mai puțin favorizate, creșterea și circuitele economiei globale. Cu adevărat îngrijorător este faptul că PIB-ul însumat al celor mai sărace 48 de state e cu mult mai mic decât cel al celor mai prospere trei țări ale mapamondului¹⁵.

Intensificarea eforturilor internaționale, în scopul combaterii acestui fenomen și al întăririi capacității țărilor sărace de a-și soluționa propriile probleme, constituie o prioritate pe agenda ONU (prin Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului), a Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale (prin programele de asistență “Poverty Reduction and

Growth Facility”), a Organizației Mondiale a Comerțului (prin politicile de liberalizare economică) etc.

Principali factori de insecuritate ai lumii contemporane sunt profund interdependenți, iar probleme ca terorismul, conflictele interetnice și interreligioase sau sărăcia nu pot fi tratate independent unele de altele. Prin urmare, vor trebui folosite cele mai bune resurse, direcții de acțiune mult mai eficiente și diversificate și vor trebui găsite cele mai bune căi de combatere a acestor amenințări majore.

O concepție comună a celor două părți (Nordul și Sudul) asupra securității poate fi dezvoltată doar dacă înțelegem faptul că mulți dintre factorii de insecuritate actuali sunt, de fapt, amenințări comune ce necesită soluții comune. Numai o securitate cooperativă, cu roluri și responsabilități bine stabilite, ar putea garanta stabilitatea, pacea și prosperitatea în epoca actuală.

¹⁵ Ramonet, Ignacio, *The politics of hunger*, în *Le Monde Diplomatique*, November 1998.

Capitolul 2 RESURSELE ENERGETICE

Accesul diferențiat la resurse afectează relațiile dintre state cu consecințe dintre cele mai distrugătoare. Asistăm la o accentuare a dezastrelor naturale, epuizare a resurselor energetice, creștere demografică corelată cu reducerea resurselor de apă și hrană, încălzire a climei etc., fenomene ce continuă să influențeze stabilitatea și securitatea globală. „Prăbușirea” unor state din cauza proastei guvernări, condițiilor economice precare, tulburărilor sociale etc., răspândirea conflictelor de tip etnico-religios, precum și inconstanța relațiilor transatlantice rămân o realitate a mediului de securitate actual ce impune dezvoltarea unor noi parteneriate, a unor noi forme de cooperare regională și locală.

Un fapt de necontestat al secolului XXI îl reprezintă dependența din ce în ce mai mare a economiilor lumii de resursele energetice. Economia mondială depinde încă de petrol ca resursă centrală de energie, iar lupta pentru resurse domină geopolitica secolului XXI¹⁶. Problema resurselor prezintă multe fațete, deficitul acestora având un rol important în declanșarea sau amplificarea unor conflicte, de polarizare și/sau de catalizare a forțelor. Exemplele mai recente sunt cele din Cecenia, Angola, Irak, Sudan. Competiția pentru hidrocarburi pare a domina începutul de mileniu, cu polarizarea atenției pe statele Golfului, bazinul Caspic, Siberia de Est și de Vest, Africa de Vest, Asia de Sud-Est, nordul Americii de Sud, Canada etc. Interesant este faptul că și competițiile și conflictele internaționale se concentrează în spațiile respective.

Resursele energetice și de materii prime sunt, în general, limitate și repartizate neuniform pe întinderea Terrei. De altfel,

¹⁶ Dolghin, Nicolae, *Geopolitica. Dependențele de resursele energetice*, Editura U.N.Ap., București, 2004, p. 5.

există și o lege a rarității resurselor, care constă în aceea că volumul, structura și calitatea resurselor economice și bunurilor se modifică mai încet decât volumul, structura și intensitatea nevoilor umane. Spectrul epuizării în următorii ani a resurselor energetice a făcut ca o parte însemnată a politicilor externe, dar și a celor de putere, să fie preocupată, pe de o parte, de accesibilitatea conductelor și terminalelor, viitoarele trasee ale rutelor energetice, parteneriate etc.¹⁷, iar, pe de altă parte, de identificarea celor mai eficiente căi de utilizare și a posibilităților de substituție a acestor resurse, diminuarea dezechilibrelor de mediu determinate de exploatarea, condiționarea, prelucrarea și utilizarea resurselor. Poziția unei țări în sistemul economic și politic internațional depinde, de multe ori, de capacitatea sa de a produce petrol și gaze naturale, de controlul pe care îl exercită asupra rezervelor de resurse energetice.

Amplificarea gradului de interdependență a țărilor privind valorificarea acestor resurse duce la noi și complexe probleme cu privire la necesitatea asigurării accesului tuturor statelor la ele¹⁸. Cu toate acestea, marile puteri caută să obțină controlul asupra celor mai însemnate resurse energetice ale planetei și, implicit, asupra prețurilor lor. Astfel, în ultimii ani, în peisajul petrolier, se remarcă câteva direcții: tendința de reorganizare a pieței mondiale pe blocuri și alianțe energetico-economice, ce se confruntă cu cea de liberalizare completă a lor; tendința de modificare a sistemului de cote petroliere și de fixare a prețurilor; tendința Federației Ruse de a constitui un nou centru de prețuri de referință pe piața mondială. Iată cum problemele energetice devin probleme de securitate, iar securitatea alimentării cu energie a devenit o preocupare comună a marilor

¹⁷ Dolghin, Nicolae, *op. cit.*, p. 6.

¹⁸ Balaban, Constantin-Gheorghe, *Resursele energetice – obiect al unor ample debateri internaționale*, în Impact Strategic, nr. 1[18]/2006, Editura U.N.Ap., București, 2006, p. 27.

actori ai acestei competiții dinamice. Un studiu al ONU¹⁹ făcea următoarea apreciere: „Importanța energiei pentru industrie în ansamblul său și rolul vital al petrolului ca sursă de energie și ca produs indispensabil pentru activitățile militare par a fi contribuit la transformarea problemelor energiei într-un element fundamental al securității”.

Pe scena internațională, tendințele economice și politico-militare sunt interdependente și fără îndoială că există o legătură (nu numai corelativă, dar și cauzală) între deținerea, aprovizionarea, cererea și utilizarea resurselor energetice, răspândirea lor geografică și accesul la ele, afacerile regionale și globale privind securitatea.

2.1. Distribuția geografică

Resursele energetice sunt distribuite extrem de inegal pe suprafața planetei. Majoritatea statelor avansate economic dispun de prea puține hidrocarburi pentru a putea susține o economie și un consum în creștere susținută, iar statele mai puțin dezvoltate, mai ales cele din Orientul Mijlociu, posedă din abundență astfel de resurse. De altfel, este cunoscută opinia unor analiști că resursele energetice se găsesc acolo unde „nu trebuie” și în posesia „celor care nu le merită”²⁰.

După unele estimări, cele mai mari rezerve mondiale de hidrocarburi se găsesc în: zona Golfului Persic; Federația Rusă – Siberia; zona Mării Caspice – Asia Centrală; America de Sud – Venezuela – bazinul râului Orinoco; SUA și Alaska; Canada – New Found Land. Alte rezerve mai puțin importante se află în Marea Nordului, nordul Africii etc.

¹⁹ Anastasiei, Traian, *Considerații privind corelația „securitate - economie”*, în volumul Seminarului cu participare internațională al CSSAS „România - membru al Alianței Nord-Atlantice”, 3-4 iunie 2004, Ed. U.N.Ap., București, 2004, p. 102.

²⁰ Dolghin, Nicolae, *op. cit.*, p. 5.

Loc regional	State/Regiuni	Petrol (mil. barili)	Gaze naturale (mld. m ³)
1	Canada	178,792	56,577
2	Statele Unite ale Americii	21,371	192,513
3	Mexic	12,882	15,985
Total	America de Nord	213,046	265,075
1	Venezuela	79,729	151,395
2	Brazilia	11,243	11,515
3	Ecuador	4,630	0,345
Total	America Centrală și de Sud	103,364	250,838
1	Norvegia	7,705	84,260
2	Marea Britanie	4,029	18,750
3	Danemarca	1,328	2,786
	Europa de Vest	14,989	189,255
1	Rusia	60,000	1.680,000
2	Kazahstan	9,000	65,000
3	Azerbaidjan	7,000	30,000
Total	Europa de Est și fosta Uniune Sovietică	79,224	1.964,090
1	Arabia Saudită	266,810	241,840
2	Iran	132,460	971,150
3	Irak	115,000	111,950
Total	Orientul Mijlociu	743,411	2.565,400
1	Libia	39,126	52,650
2	Nigeria	35,876	184,660
3	Algeria	11,350	160,505
Total	Africa	102,580	485,841
1	China	18,250	53,325
2	India	5,848	38,880
3	Indonezia	4,301	97,786
Total	Asia și Oceania	35,936	391,645
TOTAL MONDIAL		1.292,550	6.112,144

Sursa: PennWell Corporation, *Oil & Gas Journal*, Vol. 103, No. 47, December 19, 2005, www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html.

După cum se poate observa din tabelul de mai sus, marile

rezerve de hidrocarburi sunt concentrate în state/regiuni mai puțin dezvoltate, care nu au regimuri democratice, frământate de numeroase dispute, crize și conflicte, zone unde marii consumatori energetici ai zilelor noastre se confruntă și cooperează în procesul de acces, control și exploatare a acestor resurse.

Astfel, în regiunea Golfului se află peste 70% din rezervele petroliere ale lumii. Arabia Saudită dispune de 25% (circa 262 miliarde de barili) din rezervele mondiale, Irakul de 10% (112,5 miliarde barili), bazinul Caspic și Asia Centrală de 7%, iar Federația Rusă de circa 5% (60 miliarde barili). În domeniul gazelor naturale, clasamentul resurselor este condus de Federația Rusă cu peste 47.000 de miliarde m³, urmată de Iran cu 24.000 miliarde m³, Qatar cu 17.000 miliarde m³, Arabia Saudită și Emiratele Arabe Unite cu 6.000 miliarde m³ fiecare.

2.2. Marii producători și exportatori

În domeniul producției și exporturilor, grupul statelor membre ale Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) deține supremația. Cele 11 membre ale organizației (Arabia Saudită, Irak, Iran, Kuweit, Qatar, Emiratele Arabe Unite, Venezuela, Libia, Nigeria, Algeria și Indonezia) au un cuvânt greu de spus în asigurarea consumului și formarea prețurilor mondiale ale resurselor energetice.

Țara	Producția totală de petrol (mil. barili/zi)	Exportul net de petrol (mil. barili/zi)
Arabia Saudită (OPEC)	10,37	8,73
Rusia	9,27	6,67
SUA	8,69	1,05
Iran (OPEC)	4,09	2,55
Mexic	3,83	1,80
China	3,62	-
Norvegia	3,18	2,91
Canada	3,14	1,04
Venezuela (OPEC)	2,86	2,36

Țara	Producția totală de petrol (mil. barili/zi)	Exportul net de petrol (mil. barili/zi)
Emiratele Arabe Unite (OPEC)	2,76	2,33
Kuweit (OPEC)	2,51	2,20
Nigeria (OPEC)	2,51	2,19
Marea Britanie	2,08	0,28
Algeria (OPEC)	1,93	1,68
Irak (OPEC)	2,03	1,48

Sursa: Energy Information Administration, *Non-OPEC Fact Sheet*, 2004, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables1_2.html.

Rusia depune eforturi însemnate pentru a-și dezvolta o capacitate similară cu cea a Arabiei Saudite - la o producție de 10,3-10,4 milioane barili/zi dispune de o rezervă de 3 milioane barili/zi cu care influențează prețurile petrolului. Pentru a avea o imagine cât mai completă, trebuie să spunem că marea diferență dintre Arabia Saudită și Federația Rusă o constituie faptul că, în timp ce Rusia produce circa 9 milioane barili/zi, Arabia Saudită exportă zilnic aceeași cantitate. În timp ce costurile de producție din Rusia sunt similare celorlalte, costurile de transport ale petrolului rusesc sunt mult mai mari, ceea ce ar putea afecta profitul marginal.

În prezent, „centrul de gravitate” al producției mondiale de petrol se mută gradual dinspre țările industrializate ale Nordului (SUA, Canada, Mexic, Europa și vestul Rusiei) spre țările în dezvoltare ale Sudului, în special Iran, Irak, Arabia Saudită, Angola, Nigeria și statele din bazinul Mării Caspice. Potrivit datelor oferite de Departamentul de Energie al SUA, procentul din producția mondială de petrol ce revine producătorilor majori ai Nordului va scădea de la 27%, în 2001, la 18%, în 2025, în timp ce partea din producție a producătorilor din Africa, America Latină și Orientul Mijlociu va crește de la 50% la 61%²¹.

²¹ US Department of Energy, *International Energy Outlook 2004*, Table D1, www.eia.doe.gov/oiaf/archive/ieo04/appendixes.html.

2.3. Consumatorii și importatorii majori

Cei mai mari consumatori sunt SUA, China și Uniunea Europeană. Încă de la începutul secolului XXI, consumul mondial de țiței brut tinde spre 85 de milioane barili/zi, cel de gaze naturale a atins circa 2.700 de miliarde m³/an, iar cel de cărbune solid a evoluat spre 5.000 de milioane tone/an²². Desigur, consumul se va axa tot mai mult pe petrol și gaze naturale, unele analize arătând chiar că gazul va înlocui în curând petrolul în preferințele consumatorilor. Consecința acestor fenomene constă în apariția unui sistem transnațional al resurselor, cu numeroase ramificații.

Țara	Consumul total de petrol (mil. barili/zi)	Importul net de petrol (mil. barili/zi)
SUA	20,7	12,1
China	6,5	2,9
Japonia	5,4	5,3
Germania	2,6	2,4
Rusia	2,6	-
India	2,3	1,5
Canada	2,3	-
Brazilia	2,2	-
Coreea de Sud	2,1	2,2
Franța	2,0	1,9
Italia	1,9	1,7
Spania	1,6	1,6
Mexic	2,0	-
Taiwan	1,0	1,0

Sursa: Energy Information Administration, *Non-OPEC Fact Sheet*, 2004, www.eia.doe.gov/emeu/cabs/topworldtables3_4.html.

Majoritatea marilor consumatori și-au îndreptat atenția spre regiunile bogate în resurse din bazinul Mării Caspice,

²² www.cia.gov/cia/publications/factbook/docs/rankorderguide.html și www.eia.doe.gov/emeu/international/contents.html.

Caucaz, statele CSI și încearcă să-și consolideze pozițiile în regiune: SUA au lansat proiectul democratizării Marelui Orient, UE promovează politica vecinătății extinse, iar China și India se bazează pe acorduri și parteneriate speciale. Ideea conform căreia Occidentul furnizează securitate și asistență economică Estului, iar Estul asigură resurse Vestului „energofag”, cu Rusia arbitru, pare a fi tendința marcantă a geopoliticii secolului XXI.

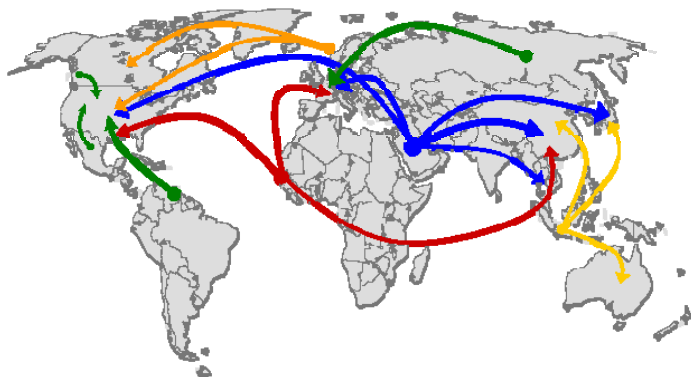
2.4. Rețele și conducte de transport

În prezent, un sistem imens și complicat mută peste 2.673 mld. m³ de gaze naturale și 80 milioane barili de petrol²³ de la producători la consumatori. Fără îndoială că există o legătură între deținerea, cererea, aprovizionarea și utilizarea resurselor energetice, răspândirea lor geografică și accesul la ele. Controlul resurselor energetice – petrol, gaze naturale și lichefiate, combustibili fosili – a devenit un obiectiv prioritar nu numai pentru actorii majori ai scenei internaționale (SUA, UE, Federația Rusă), ci și pentru noile puteri în ascensiune (China și India).

Astfel, o serie de rețele și conducte de transport funcționale, precum Drujba, Baku-Ceyhan-Tbilisi, Blue Stream, Nabucco etc., aprovizionează deja marii consumatori, iar multe altele se află în fază de proiect sau în diverse etape de finalizare.

²³ CIA, *The World Factbook 2006*, www.cia.gov/cia/publications/factbook/docs/rankorderguide.html.

Circuitele energetice mondiale

Sursa: CSIS, *Energy Security in Changing Global Marketplace*, JDA Executive Program, March 2006.

Accesul la resursele energetice din Est necesită dezvoltarea unei infrastructuri adecvate intereselor occidentale: distanța cât mai scurtă de la sursă la utilizatorul final, capacitatea de transport al conductei, costuri de producție cât mai ieftine, costuri de transport cât mai mici, tranzitarea unor zone stabile, facilități portuare și de transport maritim și fluvial etc. Conform statisticii celor de la Simdex²⁴, până în mai 2006 numărul de proiecte ale unor conducte la nivel mondial era de 381 cu o lungime totală de circa 195.000 km, din care 174 în America de Nord, 31 în America Latină, 47 în Europa, 16 în Africa, 96 în Orientul Mijlociu și Asia și 17 în Australasia. Rămâne de văzut câte dintre aceste conducte vor ajunge să pompeze resurse, dat fiind faptul că impedimentele de tot felul fac tot mai dificilă concretizarea acestora.

²⁴ *The Simdex Future Pipeline Projects Worldwide Guide*, May 2006, www.simdex.com.

2.5. Marile companii în domeniul energetic

La nivelul anului 2004, veniturile companiilor de petrol și gaze au însumat 1,9 trilioane USD. Într-un clasament ce analizează 250 de companii din domeniul energetic, întocmit de specialiștii de la Platts, firmele de petrol și gaze monopolizează primele 12 poziții²⁵. Creșterea prețurilor resurselor energetice din 2005-2006 a facilitat sporirea graduală a profiturilor companiilor de profil.

Nr. crt.	Companie	Țara de origine	Venituri 2005 (mld. USD)	Profit 2005 (mld. USD)
1	ExxonMobil Corp.	SUA	263,989	25,330
2	Total SA	Franța	166,111	13,013
3	Chevron Corp.	SUA	142,897	13,034
4	BP plc	Marea Britanie	285,059	15,731
5	Royal Dutch/Shell plc	Olanda	265,190	16,623
6	ENI SpA	Italia	80,795	9,848
7	Petrochina Co. Ltd.	China	46,956	12,436
8	Shell Tran&Trade	Marea Britanie	106,076	6,649
9	Statoil ASA	Norvegia	49,965	4,098
10	ConocoPhillips	SUA	118,719	8,107

Surprinde lipsa companiilor rusești din acest top 10, însă limitarea accesului pe piețele occidentale poate fi o cauză. Firme de calibrul LUKoil (loc 16) și Gazprom Rao (loc 18) nu pot fi omise, operațiile desfășurate de acestea având un impact puternic, cel puțin în Asia, Africa și Europa de Est. Prin urmare, industria energetică tinde să fie tot mai puțin națională, în condițiile liberalizării și integrării piețelor energetice, iar

²⁵ Mullen, Theo; Melissa Leonard, *Platts Top 250 Global Energy Company Rankings*, www.businessweek.com/adsections/2005/pdf/0547_platts.pdf.

rolul marilor companii energetice naționale și al alianțelor bilaterale se amplifică.

2.6. Fluctuația prețurilor

Prețurile resurselor energetice sunt extrem de sensibile. Evenimente diverse din orice parte a lumii, dar în special din țările importante producătoare și exportatoare de hidrocarburi, influențează prețul de referință al petrolului. În ultimii doi ani, am asistat la o creștere a prețurilor, atât din cauza instabilității din țări precum Irak (atentate), Iran (amenințarea nucleară), Coreea de Nord (criza rachetelor) sau conflictul dintre Israel și Liban, cât și a cererii tot mai mari și a scăderii producției.

Fluctuațiile prețurilor la petrol sunt notorii. Acestea au fost întotdeauna volatile și greu de prezis. Drept consecință, actorii internaționali s-au organizat în: Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC), care gestionează cantitățile produse de țările membre, și piețe paralele (NYMEX - New York, SIMEX - Singapore, IPE - Londra), pentru a lua parte la deciziile de stabilire a prețurilor internaționale la petrolul brut. Piețele paralele pot influența prețul internațional al petrolului și pot contrabalansa deciziile OPEC.

USD/baril petrol

Statul	Iul. 2006	Ian. 2006	Ian. 2005	Ian. 2004	Ian. 2003	Ian. 2002	Ian. 1978
OPEC	70,26	56,18	35,21	28,22	28,47	18,94	13,03
Non-OPEC	68,77	54,35	35,12	27,84	29,55	18,45	13,44
SUA	67,98	53,28	33,79	27,63	28,52	17,06	13,38
Total mondial	69,39	55,12	35,16	28,00	29,03	18,68	13,08

Sursa: Energy Information Administration, *World Crude Oil Prices*, www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/weekly_petroleum_status_report/current/pdf/table13.pdf.

Controlul asupra resurselor de energie înseamnă control asupra prețurilor lor. Astfel, cele 11 membre ale OPEC decid

asupra strategiei de preț prin producerea unei cantități mai mari sau mai mici decât e necesar pe piață. Miniștrii petrolului din statele membre se întâlnesc periodic pentru a discuta prețurile, iar din 1982 și pentru a stabili cotele producției de petrol brut. Atâta timp cât prețul petrolului se menține în limitele rezonabile stabilite, OPEC nu intervine. În ultimii doi ani, politica OPEC nu a mai putut ține pasul cu creșterea vertiginoasă a prețului barilului de petrol, iar deciziile privind producția sunt privite cu scepticism.

Pe de altă parte, unul din obiectivele principale ale politicii ruse este să dobândească capacitatea de a avea un cuvânt de spus în formarea prețului, comparativ cu partea sa pe piața exporturilor, prin înființarea unui așa-zis „OPEC al Mării Caspice”, proiect la care SUA se opun cu hotărâre. Recent, a fost lansat proiectul unui „OPEC al gazului”²⁶, ce ar putea să includă Rusia, Iran, Algeria, Libia, Turkmenistan, Kazakhstan și Uzbekistan, ceea ce va avea serioase repercusiuni asupra prețurilor și aprovizionării Europei. Spre deosebire, SUA sunt preocupate de combaterea oricărei tendințe de monopol energetic pe piața internațională, de libera circulație a capitalurilor, forței de muncă și materiilor prime și produselor manufacturate.

Totuși, se estimează că o creștere cu 1 dolar/baril a prețului de referință al petrolului rus Blend din Ural aduce circa 1 mld. dolari câștiguri suplimentare, iar o scădere a prețurilor afectează puternic bugetul Rusiei. În consecință, interesul Rusiei ar putea fi o menținere a prețurilor ridicate ale petrolului.

²⁶ Blagov, Sergei, *Russian moves spark 'gas OPEC' fears*, ISN Security Watch, 10 iulie 2006, www.isn.ethz.ch/news/sw/details.cfm?id=16364.

Capitolul 3 SECURIZAREA (RE)SURSELOR

3.1. Securitatea energetică

Pentru cei mai mulți specialiști, *securitatea energetică* înseamnă producerea energiei necesare în propria țară și o dependență cât mai redusă de importurile externe. Securitatea energetică vizează trei dimensiuni: asigurarea unor surse alternative de aprovizionare, identificarea unor rute energetice alternative și securizarea surselor și rutelor de transport existente. Însă, realitățile epocii actuale au demonstrat că marii consumatori ar trebui să renunțe la utopia independenței energetice și să accepte interdependența energetică²⁷.

Marii actori ai „scenei energetice” au percepții diferite asupra securității energetice. Pentru SUA, termenul înseamnă în primul rând reducerea dependenței de resursele din Golful Persic. Europa poate avea securitate energetică doar în condițiile în care Rusia se obligă să asigure hidrocarburile necesare, iar Rusia înțelege prin aceasta acces pe piețele occidentale. Tematica securității energetice este intens dezbătută în cadrul summit-urilor G8, în încercarea de a ajunge la un numitor comun, mai ales în ceea ce privește liberalizarea pieței energetice din Rusia. La Summit-ul G8 de la St. Petersburg, din iulie 2006²⁸, urmează a fi semnat un acord care va permite accesul companiilor energetice rusești pe piețele occidentale în schimbul recunoașterii de către Rusia a principiilor economice internaționale și accesul investitorilor străini pe piața energetică internă.

NATO, prin vocea secretarului său general, Jaap de Hoop Scheffer, a recunoscut necesitatea de a include tema securității energetice pe agenda Alianței: „În prezent, din motive evidente,

inclusiv posibilitatea ca teroriștii să atace resursele noastre energetice, este rezonabil ca aliații să discute acest aspect”²⁹. De altfel, Conceptul Strategic al NATO prevede protejarea rutelor vitale de aprovizionare ca fiind una dintre problemele critice pentru securitatea membrilor organizației. Prin urmare, securitatea energetică nu mai este doar o problemă economică, ci devine una mult mai profundă, cu implicații politico-militare.

Desigur că securitatea energetică nu este amenințată doar de terorism, tulburări politice, conflicte armate, piraterie, ci este vulnerabilă și la uragane, inundații, cutremure sau distrugerii provocate de „mâna omului”. De exemplu, o explozie produsă pe un câmp petrolifer din China va determina guvernul chinez să cumpere mai mult petrol, ceea ce va duce la creșterea prețului internațional al petrolului și, implicit, și al benzinei în SUA. Prin urmare, securitatea energetică trebuie să țină cont de provocările pe care le aduce cu sine procesul de globalizare, orice disfuncționalitate sau vulnerabilitate dintr-o parte a mapamondului (a unei surse energetice) afectând consumatorii din întreaga lume.

3.2. Disputele energetice

„Aurul negru” înseamnă adesea dificultăți și mizerie pentru societățile unde acesta este descoperit. Majoritatea țărilor producătoare de hidrocarburi, mai ales cele din Est, sunt conduse de regimuri autoritare și corupte, marcate de o dezvoltare economică nesustenabilă și conflicte violente. Principalele puteri și marile companii multinaționale apelează tot mai des la diferite metode clandestine pentru a controla câmpurile bogate în resurse energetice și chiar la intervenția militară. Mai mult, diferite facțiuni de rebeli acționează împotriva propriilor guverne în speranța obținerii unei părți din

²⁷ Daniel Yergin, *Ensuring Energy Security*, în „Foreign Affairs”, March/April 2006.

²⁸ *G9 Summit St. Petersburg Russia 2006*, <http://en.g8russia.ru>.

²⁹ Jaap de Hoop Scheffer, *Speech at the 42nd Munich Conference on Security Policy*, 2 April 2006, www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=169&.

veniturile industriei petroliere. De asemenea, disputele teritoriale asupra rezervelor de hidrocarburi reprezintă o altă verigă a legăturii dintre aceste resurse și violență. În viitor, ne putem aștepta ca, odată ce producția de hidrocarburi va atinge cotele maxime, iar consumul va continua să crească și prețurile să continue trendul ascendent, disputele și conflictele pe marginea acestor resurse epuizabile să sporească și să constituie o constantă pe agendele de securitate ale comunității internaționale.

De-a lungul istoriei, sunt cunoscute destule cazuri de crize și conflicte generate de neînțelegeri privind resursele energetice. Atacul japonez de la Pearl Harbor a fost, în parte, consecința deciziei SUA, din 1941, de a limita exporturile de petrol către insulele nipone, drept urmare a invadării Chinei. Operațiile din Angola și Cecenia au la bază puternice motivații economice, știut fiind faptul că dețin importante rezerve energetice de o calitate superioară. Intervenția SUA și aliaților săi din 1991 în Kuwait a fost motivată, în principal, de necesitatea de a securiza petrolul din zonă și de a-l împiedica pe Saddam Hussein să-și extindă controlul asupra lui.

De asemenea, numeroase crize energetice au avut loc din 1970 până astăzi:

- criza petrolului din 1973-1974, cauzată de embargoul impus OPEC-ului de majoritatea statelor arabe producătoare de petrol, ca răspuns la sprijinul acordat Israelului de către Occident în războiul de Yom Kippur³⁰;

- criza energetică din 1979, ca urmare a revoluției iraniene;

- explozia prețurilor petrolului din 1990, cauzată de războiul din Golf;

³⁰ Sperând să recâștige teritoriul pierdut în timpul celui de-al treilea război arabo-israelian, forțele armate egiptene și siriene au lansat un atac calculat împotriva Israelului în ziua de Yom Kippur, cea mai sfântă zi a calendarului evreiesc.

- creșterile importante ale prețurilor resurselor energetice (2001-2006³¹), pe fondul stagnării producției mondiale de petrol corelat cu creșterea cererii în SUA, China și India.

Conform datelor oferite de același studiu al Centrului de Informații de Apărare³², conflictele majore aflate în derulare la începutul anului 2006 (15) au scăzut ca număr față de 2005, când se înregistrau 23 de astfel de dispute. Cu toate acestea, numărul crizelor și conflictelor ce implică țările bogate în resurse energetice se pare că a crescut. Legătura strânsă dintre resursele energetice și conflict derivă din două caracteristici esențiale ale acestora: importanța vitală pentru puterea economică și militară a națiunilor și distribuția geografică inegală.

Riscul unor conflicte având la bază accesul, controlul și exploatarea resurselor energetice se va menține, în continuare, destul de ridicat. Un astfel de conflict poate lua diverse forme, de la un război clasic ce implică forțele militare ale marilor puteri (precum în războiul din Golful Persic), până la lupte interne pentru putere între diferite facțiuni politice, etnice sau tribale. În unele cazuri, conflictele în desfășurare sunt intensificate de descoperirea unor rezerve energetice, iar în altele acestea au fost declanșate de problematica resurselor energetice din zonă.

Prin urmare, motivele sunt numeroase, iar consecințele dintre cele mai dezastruoase:

- *dispute teritoriale* – neînțelegeri asupra zonelor de graniță și a celor maritime, care brusc devin foarte valoroase ca urmare a descoperirii unor importante rezerve de hidrocarburi. Exemple de astfel de zone sunt cele din: Marea Caspică, mai ales cele revendicate atât de Azerbaidjan, cât și de Iran; sudul Mării Chinei, pretinse de China, Vietnam, Filipine și Malaiesia;

³¹ Vezi tabelul de la subcapitolul 2.6. „Fluctuația prețurilor”.

³² Smith, Daniel, *World at War*, în „The Defense Monitor”, vol. XXXV, nr. 3, May/June 2006, Center for Defense Information.

precum și peninsula Bakassi din vestul Africii, reclamată de Nigeria și Camerun;

- *lupte ale separatiștilor* – atunci când veniturile obținute din producția de petrol dintr-o zonă locuită mai ales de o minoritate etnică sunt acaparate de guvern. Membrii minorității încearcă adesea să se separe și să-și facă propriul stat, astfel încât să obțină toate veniturile din petrolul respectiv. Astfel de situații se întâlnesc în Indonezia (regiunea Aceh), Irak (regiunea kurdă) și partea de sud a Sudanului. În alte cazuri, precum regiunea Delta din Nigeria, minoritățile etnice luptă pentru a obține o mai largă autonomie și, astfel, un procent mai mare din veniturile din petrol;

- *ciocniri ale diferitelor facțiuni și dinastii* – datorită faptului că oricine controlează guvernele statelor producătoare de petrol, controlează totodată și alocarea veniturilor. Astfel, cei care dețin acest control caută să-și mențină puterea cât mai mult posibil, apelând la orice mijloace, inclusiv represiune, iar cei excluși de la putere sunt interesați să uziteze de orice mijloace, inclusiv rebeliune armată, terorism sau lovitură de stat, pentru a câștiga controlul. Arabia Saudită și Nigeria sunt exemplele cele mai cunoscute. În alte țări, precum Venezuela, disputele asupra distribuției veniturilor din petrol au căpătat accente de violență politică.

Competiția pentru resurse energetice în lumea contemporană rămâne încă o sursă importantă de crize și conflicte atâta timp cât cererea crește mult mai rapid decât oferta, iar rezervele majore de hidrocarburi sunt localizate în zone caracterizate de profunde dezechilibre politico-economice și instabilitate.

3.3. Criza gazului

„Terorismul energetic” declanșat de Rusia a generat o repliere a principalilor beneficiari ai resurselor rusești. Refuzul Ucrainei de a plăti prețul de 250 USD/m³ cerut de companiile

rusești, față de 60 USD/m³ cât practică Rusia pe plan intern, decizie urmată de sistarea livrărilor, a declanșat o întreașă dezbateră internațională. Teoretic, consumul Occidentului ar putea fi acoperit din alte surse și, astfel, Rusia ar deveni un „depozit” de resurse energetice mult prea mari pentru satisfacerea doar a cererii interne și a aliaților săi apropiați. Practic, însă, interesele Rusiei nu pot fi ignorate, iar menținerea influenței și chiar consolidarea acesteia în zonele adiacente (Caucaz, țărmul estic al Mării Negre și parțial Asia Centrală) îngreunează planurile traseelor de transport energetic ce o ocolesc. Mai mult, infrastructura rusă de distribuție spre Europa, precum și ofensiva companiilor energetice rusești, ce au dobândit poziții-cheie pe piața sud-est europeană, ar putea ușura aprovizionarea Occidentului. Se pare că totul nu este decât o negociere a oportunităților și avantajelor, astfel încât NATO și UE să penetreze spațiul de influență al fostelor republici sovietice, iar Rusia să ocupe poziții cât mai avantajoase pe piețele europene.

Ca urmare a acestei crize energetice, Uniunea Europeană a adoptat, la data de 8 martie 2006, un nou proiect de strategie energetică europeană, respectiv Strategia Europeană pentru Energie Sustenabilă, Competitivă și Sigură³³. Cele șase direcții de acțiune vizate de UE în vederea asigurării sustenabilității, competitivității și securității energetice sunt:

- asigurarea integrității pieței interne de gaz și curent electric, prin adoptarea unor standarde și reguli comune, dar prin construirea unor rețele comune sau interconectarea celor deja existente;
- garantarea securității fluxului energetic și consolidarea în acest sens a solidarității între statele membre, prin revizuirea legislației privitoare la stocurile naționale de gaz și petrol;

³³ European Commission, *A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*, 8 March 2006, http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/doc/2006_03_08_gp_document_en.pdf.

- diversificarea surselor de energie;
- protecția mediului și promovarea unor politici de economisire a acesteia, într-o manieră compatibilă cu obiectivele de la Lisabona;
- crearea unui plan tehnologic strategic în privința energiei;
- formularea unei politici externe comune pentru toate statele Uniunii Europene, care să identifice prioritățile Uniunii Europene pentru construirea unei noi infrastructuri de protecție a sistemului energetic, adoptarea unui Tratat Energetic European, adoptarea unui nou parteneriat energetic cu Rusia, crearea unui mecanism de reacție în cazul unor crize determinate de scurtcircuitări ale aprovizionării energetice a Europei.

În ultima perioadă, Germania, Austria, Italia, Spania și Irlanda au început un program de închidere a centralelor atomoelectrice. În contextul reducerii dependenței de importul de resurse energetice, UE dezaprobă această tendință a celor cinci state membre și recomandă diversificarea surselor de energie, inclusiv solare, eoliene, biocombustibili, hidrogen etc., precum și creșterea capacităților de înmagazinare și stocare, a petrolului și gazelor, pentru atenuarea eventualelor șocuri (crize) temporare.

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

▪ Secolul XXI a adus, pe lângă speranțe mai mari de libertate, un standard de viață crescut, o lume a păcii, stabilității și cooperării, și o serie de noi riscuri și amenințări, mai ales non-militare, ce transcend granițele naționale. Globalizarea surselor de amenințare la adresa securității internaționale a impus o globalizare a instituțiilor, mecanismelor și instrumentelor de acțiune împotriva lor.

▪ Principalele tendințe ce domină mediul de securitate actual sunt: predominarea SUA, extinderea securității și democrației, accentuarea globalizării. Totodată, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele interetnice și interreligioase, rețelele crimei organizate, problemele privind mediul, adâncirea periculoasă a decalajelor de dezvoltare între Nord și Sud constituie principalii factori de insecuritate ai lumii contemporane ce nu pot fi tratați independent unii de alții. Combaterea lor necesită cele mai bune resurse și direcții de acțiune mult mai eficiente și diversificate.

▪ În ultimii ani, problema epuizării resurselor energetice și a securității energetice domină agendele actorilor scenei mondiale. Competiția pentru resurse energetice în lumea contemporană rămâne încă o sursă importantă de crize și conflicte, cu un rol deosebit de polarizare și/sau de catalizare a forțelor, atâta timp cât cererea crește mult mai rapid decât oferta, iar rezervele majore de hidrocarburi sunt localizate în zone caracterizate de profunde dezechilibre politico-economice și instabilitate.

▪ SUA, UE, China și Rusia se află atât în relații de competiție, cât și de cooperare în procesul de acces, control și exploatare a acestor resurse. Centrul de gravitate al producției mondiale se mută treptat spre alte spații din Sud, Asia Centrală, Caucaz constituind acum zonele de interes ale statelor

„energofage”. Polarizarea atenției pe aceste zone duce adesea la dispute între competitorii consumatori de energie. Rețeaua mondială de transport cunoaște zilnic tot felul de modificări și noi proiecte care să ușureze acoperirea cererii.

▪ Crizele și conflictele interne din statele bogate în resurse tind să se accentueze și înmulțească, alimentate de tot felul de dispute etnice, separatiste și ale diferitelor facțiuni. Alături de acestea, evenimente precum criza rachetelor din Coreea de Nord, amenințarea nucleară iraniană, conflictul Israel-Liban etc. concură la creșterea prețurilor petrolului.

▪ Democratizarea și securizarea surselor prin mijloace non-militare constituie probabil soluția cea mai adecvată epocii actuale. De asemenea, interdependența și nu independența energetică pare să fie calea cea mai viabilă de rezolvare a consumului din ce în ce mai mare.

▪ Ideea conform căreia Occidentul furnizează securitate și asistență economică Estului, iar Estul asigură resurse Vestului „energofag”, cu Rusia arbitru, pare a fi tendința marcantă a geopoliticii secolului XXI.

▪ În lumina noilor evenimente ce tulbură geopolitica petrolului, credem că se impune dezvoltarea acestei teme, cu accent pe problematica securității energetice și a protecției infrastructurii critice specifice în cazul României.

▪ Având în vedere actualitatea și importanța temei, propunem introducerea ei în planul de pregătire prin masterat.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor: Corina VLADU
Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 31.07.2006

Hârtie: A3
Coli tipar: 2.75

Format: A5
Coli editură: 1.375

Lucrarea conține 44 de pagini

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București
Telefon: (021) 319.56.49, Fax: (021) 319.55.93
E-mail: cssas@unap.ro, Site: <http://cssas.unap.ro>

141/1286/2006

C. 318/2006